

سنجش و ارزیابی بعدذهنی زیست‌پذیری در بافت‌های شهری کلانشهر تبریز

سید علی عارف حسینی^۱

علی پناهی^۲

علی آذر^۳

رضا ولی زاده^۴

چکیده

مساله عدم توجه به قابلیت‌زندگی در بافت‌های شهری دغدغه اصلی در جغرافیا و سیاست‌شهری است. بنابراین پژوهش حاضر با هدف بررسی زیست‌پذیری بافت‌های شهری تبریز گام به عرصه تحقیق نهاده است. این تحقیق به لحاظ ماهیت از نوع کاربردی بوده و به حیث روش، توصیفی-تحلیلی می‌باشد. ابزار سنجش پرسشنامه بوده است. جامعه آماری پژوهش بر اساس دیدگاه تجربی بررسی کیفیت محیط‌شهری، ساکنین بافت‌های شهری قدیم و جدید می‌باشند؛ که بر اساس جدول مورگان به تعداد ۱۵۵۸۶۹۳ نفر بوده است؛ که با توجه به حجم جامعه و بر اساس جدول مورگان برابر با ۳۸۴ نفر می‌باشد، که به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای و با تخصیص متناسب به هریک از محلات کم‌برخوردار، نیمه‌برخوردار و برخوردار به ترتیب ۳۹، ۷۰ و ۴۲ (نمونه در بافت قدیم) و ۱۰۰، ۷۱ و ۶۲ (نمونه در بافت جدید) اختصاص داده شده است. همچنین ضریب‌آلفای کرونباخ به دست آمده از بررسی پایایی ابزار اندازه‌گیری (۰/۹۱۳) در سطح قابل قبولی بوده است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از تحلیل واریانس چندمتغیری (MANOVA) استفاده شده است. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد به‌طور کلی زیست‌پذیری در بافت‌های شهر تبریز از حد متوسط پایین‌تر بوده به‌طوری‌که با توجه به نتایج تحلیل واریانس چندمتغیری مشخص گردید، میزان زیست‌پذیری شهری در انواع بافت‌های شهر تبریز متفاوت است؛ به‌طوری‌که میزان زیست‌پذیری در بافت قدیم به دلیل کسب میانگین رتبه بیشتر در ابعاد خدمات‌وزیرساخت‌های شهری، اجتماع شهری، تاریخ شهری، اقتصاد شهری و مدیریت شهری بیشتر از بافت جدید بوده است. همچنین مشخص گردید بعد مدیریت شهری و اجتماع شهری در بافت قدیم (بیشتر) و بعد محیط شهری در بافت جدید (بیشتر) تفاوت معنی داری داشته است.

واژگان کلیدی: کیفیت محیط، زیست‌پذیری، بعدذهنی، تحلیل واریانس چندمتغیری (مانوا)، کلانشهر تبریز

مقدمه

قابلیت‌زندگی شهری را می‌توان به عنوان استاندارد سلامت، راحتی و شادی که توسط فرد یا گروه تجربه می‌شود، تعریف کرد (چیزهایی که برای کیفیت خوب زندگی نیاز داریم) (Aluri, 2017:5). مفهوم یک شهر قابل سکونت، به معنای مناسب بودن برای زندگی یا قابل سکونت می‌باشد. کیفیت شهرها تأثیر قابل توجهی بر کیفیت زندگی ساکنین آن دارد. (Aulia, 2016:337). مفهوم قابلیت‌زندگی

^۱ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

^۲ استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران (نویسنده مسئول)

^۳ استادیار گروه معماری و شهرسازی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران

^۴ استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

شهری به تازگی دغدغه اصلی در جغرافیا و سیاست شهری است. از لحاظ تاریخی، زمانی که ایده‌های قابلیت زیستن و کیفیت‌زندگی در ابتدا در طی انقلاب صنعتی درک شد، قابلیت‌زندگی شهری به‌طور عمده بر پایه‌ی پایداری، از جمله بهداشت، دسترسی به خدمات، میزان جرم و کیفیت مسکن (Pacione, 1986:47) بیشتر مورد توجه قرار گرفت (Pacione, 2003:30). در سال‌های اخیر، تحقیق و توسعه در زمینه شهرهای زیست‌پذیر، توجه زیادی را به خود جلب کرده است (Onnom & etal, 2018: 8). تداوم این گونه رشد شهرنشینی با مشکلات اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی بحران‌آفرین و هشدار بر ناپایداری کلانشهرها می‌باشد؛ که به تبع آن زیست‌پذیری در کلانشهرها را به شدت کاهش می‌دهد (بندراباد، ۱۳۹۰:۳). به گونه‌ای که بر اساس استانداردها سطح زیست‌پذیری شهر تبریز در سطح پایین بوده (رشدی و همکاران، ۱۳۹۵:۱۵۵) که نبود یک برنامه‌ریزی درست و منطقی، این شهر را در آینده‌ای نه چندان دور به شهری تبدیل خواهد کرد که زیستن در آن مشکل خواهد بود. بنابراین ضرورت و اهمیت بحث زیست‌پذیری در کلانشهر تبریز فزونی می‌یابد. همچنین با توجه به اینکه در حال حاضر شهرهای ایران از مسئله عدم توجه به بافت‌های موجود شهری رنج می‌برند؛ (سلمانی مقدم و همکاران، ۱۳۹۳:۱). بافت‌های شهری که در زمان‌های مختلف شکل‌گیری هر شهر ایجاد شده‌اند نماینده تاریخ هویت گذشته و روند تغییرات شهرها هستند؛ شناسایی و تلاش برای حفظ و نگهداری آنها توأم با برنامه‌ریزی ساماندهی بافت‌های مذکور یکی از محوری‌ترین مواردی است که در برخورد با هر شهر و برنامه‌ریزی برای آن بایستی مدنظر باشد. از طریق شناسایی و تفکیک انواع مختلف بافت‌ها است که برنامه‌ریزان شهری قادر خواهند بود که متناسب با هر بافت برنامه‌ریزی خاص و مناسب با آن بافت را دنبال کنند. مقوله‌ای که در حال حاضر در برنامه‌ریزی شهرهای ایران توجه جدی به آن نشده است (وزارت مسکن، ۱۳۸۴:۱۲۰)؛ از این رو بررسی زیست‌پذیری در بافت‌های شهری ضرورت پایه‌ای برای برنامه‌ریزی توسعه شهری محسوب می‌شود. در این راستا، پژوهش حاضر با هدف ارزیابی زیست‌پذیری بافت‌های شهری تبریز گام به عرصه تحقیق نهاده است؛ که به نظر می‌رسد تفاوت معناداری بین بافت‌های شهری تبریز از نظر شاخص‌های زیست‌پذیری وجود داشته باشد. بر این مبنای پژوهش حاضر درصدد پاسخ به این سؤال می‌باشد که از لحاظ بعددذنی زیست‌پذیری (میزان رضایت‌ساکین از ابعاد عینی) بافت‌های شهری تبریز در چه وضعیتی می‌باشد؟ و همچنین اولویت‌های اقدام جهت زیست‌پذیر کردن بافت‌های شهری توجه به کدام شاخص‌ها می‌باشد؟

مبانی نظری تحقیق

محیط‌شهر مجموعه‌ای به‌هم‌پیوسته از مکان‌ها می‌باشد که با شبکه‌ای از راه‌ها و انواع مختلف حرکت به هم مربوط می‌شود (ویتیک، ۱۳۸۵:۵۰). نقش اصلی محیط‌شهری در فراهم آوردن امکاناتی برای تسهیل روابط انسانها با یکدیگر جای دارد (حبیبی، ۱۳۷۹:۱۲۰). مفهوم کیفیت محیط‌شهری و مؤلفه‌های آن از اواسط قرن بیستم در بین محققین مطرح شده و بر اساس شرایط زمانی و مکانی تغییر کرده و تکامل یافته است (سیف الدینی، ۱۳۸۱: ۱۵۶). امروزه با گسترش مشکلات جوامع انسانی و تشدید روزه‌روز آنها و افت کیفیت شاخص‌های زندگی ساکنان مکان‌های مختلف، بررسی کیفیت محیط‌شهری بسیار قوت گرفته است (علیچانی، ۱۳۹۵:۱). با مرور تحقیقات، می‌توان دیدگاه‌های موجود در زمینه بررسی و تحلیل کیفیت محیط‌شهری را به سه دسته کلی تقسیم کرد: دیدگاه برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری؛ در این دیدگاه محقق با شناخت محیط وضعیت کیفیت محیط را مورد شناسایی و سنجش قرار می‌دهد (Vonpoll, 1997:11)، دیدگاه-شناختی-روانشناسی؛ این دیدگاه بر نوع رابطه انسان و محیط تأکید می‌کند (Pacione, 2005:402) و دیدگاه تحقیقات تجربی؛ بر اساس این دیدگاه معیار کیفیت محیط‌شهری، میزان رضایت ساکنان از محیط پیرامونی خود است (شاهی آقبلاعی و همکاران، ۱۳۹۵:۶۱). زیست-پذیری نیز در معنای اصلی و کلی خود به مفهوم دستیابی به قابلیت‌زندگی است و در واقع همان دستیابی به کیفیت برنامه‌ریزی شهری

خوب یا مکان پایدار^۱ است. با این تفاوت که پایداری بر پایه سه فاکتور زیست‌محیطی، اقتصادی و برابری در مقیاس کلان و با تأکید بر نسل‌آینده است، در حالی که زیست‌پذیری بر کیفیت مطلوب زندگی، زمان و مکان حال حاضر تأکید دارد (NARC, 2003: 10).

پیرامون مفهوم زیست‌پذیری بحث‌های گسترده‌ای در مورد پایداری، حمل‌ونقل، محیط‌های سرزنده، ابعاد مختلف جامعه و... می‌شود که نشان می‌دهد دستیابی به زیست‌پذیری شهری که به آن شهرموفق نیز می‌گویند؛ از طریق سرزندگی^۲، پایداری اکولوژیکی، حل معضلات اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و فرهنگی حاصل می‌شود (Timmer & et al, 2005:10). روت وینهون^۳ معتقد است این که دقیقاً چه اجتماعی زیست‌پذیرتر است؟ کاملاً روشن نیست، اما قدر مسلم این است که مردم در اجتماعاتی که نیازهایشان بهتر برآورده گردد شادتر و راضی‌تر هستند (Radcliff, 2001: 940). اگرچه تعاریف زیست‌پذیری از یک اجتماع به اجتماع دیگر متفاوت است، این تعریف بر روی تجربه انسان از مکان تمرکز نموده و این تجارب را در ظرف زمانی و مکانی مشخص در نظر می‌گیرد. با این وجود کیفیت‌زندگی در هر مکان مورد توجه است (Perogordo & et al, 2007: 40). مردم و مکان دو سوی مفهوم زیست‌پذیری هستند (Larice, 2005: 7). ایوانز^۴ در کتاب شهرهای زیست‌پذیر^۵ می‌گوید: سکه زیست‌پذیری دارای دورو است؛ روی اول آن معیشت^۶ و روی دوم آن پایداری بوم‌شناختی^۷ است (Evans, 2002: 13-15). معیشت باید پایدار باشد، زیرا در صورتی که منابع تولید کار و مسکن تأمین شوند، اما از روشی که موجب تخریب محیط شوند مشکل معیشت در واقع حل نشده است (Cedar hill, 2008: 5-1).

municipality, 2008: 5-1 مطالعه و تحلیل تعاریف در زمینه زیست‌پذیری نشان می‌دهد که این مفهوم با برخی مفاهیم و رویکردها همچون پایداری^۸، روستاشهری^۹، کیفیت‌زندگی^{۱۰}، رشد هوشمند^{۱۱}، نوشهرگرایی^{۱۲} (Norris & et al, 2000: Blassingame, 1998)، شهرخلاق^{۱۳}، شهرتاب آور^{۱۴} و شهر سالم^{۱۵} هم پوشانی دارد. زیست‌پذیری زیرمجموعه‌ای از پایداری است که مستقیماً بر ابعاد فیزیکی، اجتماعی، اقتصادی و روانی زندگی مردم تأثیر می‌گذارد و دربرگیرنده مجموعه‌ای از ویژگی‌های اکتسابی محیط است که آن را به مکانی مطلوب، مناسب و جذاب برای زندگی، کار و بازدید همه مردم تبدیل می‌کند. این ویژگی‌ها به دو دسته عینی (شش بعد عینی شامل: محیط شهری (آلودگی و فضاهای عمومی)؛ تاریخ شهری (چشم‌انداز تاریخی)؛ مدیریت شهری (اعتماد، مشارکت و رضایت)؛ اجتماع شهری (هویت و حس تعلق به مکان، تعامل و ارتباط با مردم و امنیت؛ خدمات و زیرساخت‌های شهری (مسکن، آموزش، بهداشت و درمان، تفریح و اوقات فراغت، دسترسی، حمل‌ونقل و اقتصاد شهری (مشارکت مالی در پروژه‌های شهری، درآمد سرپرست خانوار، فرصت‌های شغلی در محله، سرمایه‌گذاری در محله، امکان خرید یا اجاره مسکن و قیمت مناسب در محله)) و ذهنی-روانی (میزان رضایت مندی ساکنان از ابعاد عینی) دسته‌بندی می‌گردد (سلیمانی مهنجانی وهمکاران، ۱۳۹۵: ۳۸).

- 1 -sustainable locations
- 2 -vitality
- 3 -rout veenhoven
- 4 -evans
- 5 -livable cities
- 6 -living
- 7 -ecological sustainability
- 8- sustainability
- 9- urban village
- 10- quality of life
- 11- smart growth
- 12- new urbanism
- 13- creative city
- 14- resplendent city
- 15- healthy city

پیشینه تحقیق

واژه شهرهای زیست‌پذیر برای اولین بار در سال ۱۹۷۰ توسط سازمان ملی هنرها^۱ به منظور دستیابی به ایده‌های برنامه‌ریزی شهری مدنظر آنان، و به دنبال آن توسط سایر مراکز و سازمان‌های تحقیقاتی نظیر سازمان حفاظت محیطی، که مطالعات گسترده‌ای در خصوص زیست‌پذیرترین شهرهای آمریکا انجام داده است، به کار گرفته شد (Larice, 2005: 58). به دنبال آن، نفوذ این واژه در ادبیات مرتبط با این حوزه را می‌توان در ۱۹۷۵ و نوشته‌های ویلیام مارلین^۲ در خصوص مکان‌های زیست‌پذیر در مجلات Saturday Review و Christian Science Monitor جستجو کرد (Mc. Nulty, 1989: 200). از جمله تحقیقات مرتبط در این زمینه عبارتند از: دلیر و همکاران (۱۳۸۸) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل و ارزیابی کیفی سنج‌های پایداری شهری» به بررسی شاخص‌های دسترسی به مراکز آموزشی، بهداشتی، مراکز خرید روزانه، مراکز خرید هفتگی، فضای سبز، مراکز تفریحی و ورزشی، مرکز شهر و حمل‌ونقل عمومی در چهار بافت مختلف (بافت حاشیه‌ای، بافت طراحی‌شده، بافت سنتی و بافت روستایی) در شهر تبریز پرداختند که مشخص گردید در بافت جدید میزان نارضایتی از محیط شهری بیشتر از سایر بافت‌هاست. ساسان پور و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «سنجش و ارزیابی زیست‌پذیری شهری در مناطق ۲۲ گانه کلانشهر تهران» با استفاده از آزمون کروسکال‌والیس به بررسی زیست‌پذیری و رتبه‌بندی مناطق ۲۲ گانه کلانشهر تهران پرداخته‌اند. رشیدی و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل فضایی منطقه کلانشهری تبریز با رویکرد زیست‌پذیری» که در این پژوهش منطقه شامل اسکو، آذرشهر، بستان‌آباد، تبریز، شیبستر و هریس می‌باشد؛ به این نتیجه رسیده‌اند که زیست‌پذیری منطقه کلانشهری تبریز در حد متوسط قرار دارد. علی‌اکبری و اکبری (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «مدلسازی ساختاری -تفسیری عوامل مؤثر بر زیست‌پذیری کلانشهر تهران» با استفاده از روش مدلسازی ساختاری -تفسیری (ISM) و MICMAC به بررسی روابط بین ابعاد و شاخص‌های زیست‌پذیری پرداخته‌اند. زمانی و مصطفایی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «سنجش و پهنه‌بندی کیفیت محیط در بافت میانی مناطق شهری (مطالعه موردی: بافت میانی شهر تبریز)»، با استفاده از مدل AHP و شاخص همپوشانی وزنی که در این تحقیق بافت میانی منطقه ۸ معرفی گردیده است. ساسان پور و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «قابلیت‌سنجی زیست‌پذیری مناطق شهری ارومیه با مدل RALSPI» با به‌کارگیری این مدل تازه ابداع شده از ۴۲ شاخص در ۴ بعد (کالبدی، زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی و سلامت) بهره‌گرفته‌اند. نوروزی و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله خود با عنوان تحلیل شاخص‌های ذهنی کیفیت محیط در بافت‌های فرسوده شهری (مطالعه موردی: محله آبکوه مشهد) به شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر میزان ادراک ساکنان از کیفیت محل سکونتشان و همچنین تأثیر متغیرهای اجتماعی و اقتصادی ساکنان هم‌چون سن، نوع مالکیت، سطح تحصیلات، بعدخانوار، مدت زمان سکونت در محله بر نحوه ادراک فردی از این مؤلفه‌ها پرداختند، که یافته‌های پژوهش حاکی از رضایتمندی پایین ساکنان از کیفیت محیط در محدوده مورد مطالعه و تأثیرات ناشی از ویژگی‌های فردی در ادراک رضایتمندی و یا نارضایتی آنان می‌باشد. کاشف (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان «مطالعه تطبیقی زیست‌پذیری شهرهای آمریکای شمالی، اروپا و استرالیا» قابلیت‌زندگی شهری در مقیاس جهانی را مورد بحث قرار داده است. آلوریا^۳ (۲۰۱۷) در مقاله‌ای با عنوان «شاخص‌های زیست‌پذیری» عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی ساکنین در محله‌های نیویورک را خدمات بهداشتی و انسانی، جوانان، آموزش و رفاه کودکان، امنیت عمومی، زیرساخت‌هسته و خدمات شهر، استفاده از

1- national organization of arts

2- william marlene

3- aluria

زمین، مسکن، و توسعه‌انسانی، حمل‌ونقل، و امکانات اجتماعی، پارک‌ها و امکانات فرهنگی شناسایی کرد. لینوت و همکاران ۱ (۲۰۱۸) در مقاله خود با عنوان «شاخص‌های زیست‌پذیری (بروز رسانی شده در سال ۲۰۱۸ توسط AARP)» که شاخص‌های فرصت، مسکن، سرگرمی، سلامتی، محیط، حمل‌ونقل و همسایگی را به عنوان شاخص‌های زیست‌پذیری معرفی کرده‌اند. اونوم و همکاران ۳ (۲۰۱۸) در مقاله‌ای با عنوان «توسعه شاخص‌های زیست‌پذیری با استفاده از مدل‌های جغرافیایی چندمعیاره در کشورهای درحال توسعه (مطالعه موردی: منطقه کون کائن ۴ تایلند)» شاخص‌های (ایمنی، اقتصاد، محیط‌زیست، آموزش، بهداشت، حمل‌ونقل، تفریح، تراکم جمعیت و سودمندی-عمومی) با استفاده از GIS و از طریق فرایند تحلیلی سلسله مراتب (AHP) را بررسی نموده‌اند.

بر اساس پیشینه تحقیق تاکنون به بررسی ارتباطات دو طرفه متغیرها پرداخته نشده است؛ که در این پژوهش ارتباطات متغیرها به صورت دوطرفه مورد توجه بوده است؛ که روش مورد استفاده برای بررسی این ارتباطات دوطرفه می‌تواند در مطالعات شهری با توجه به پیچیدگی ارتباطات متغیرها بسیار پرکاربرد باشد.

محدوده مورد مطالعه

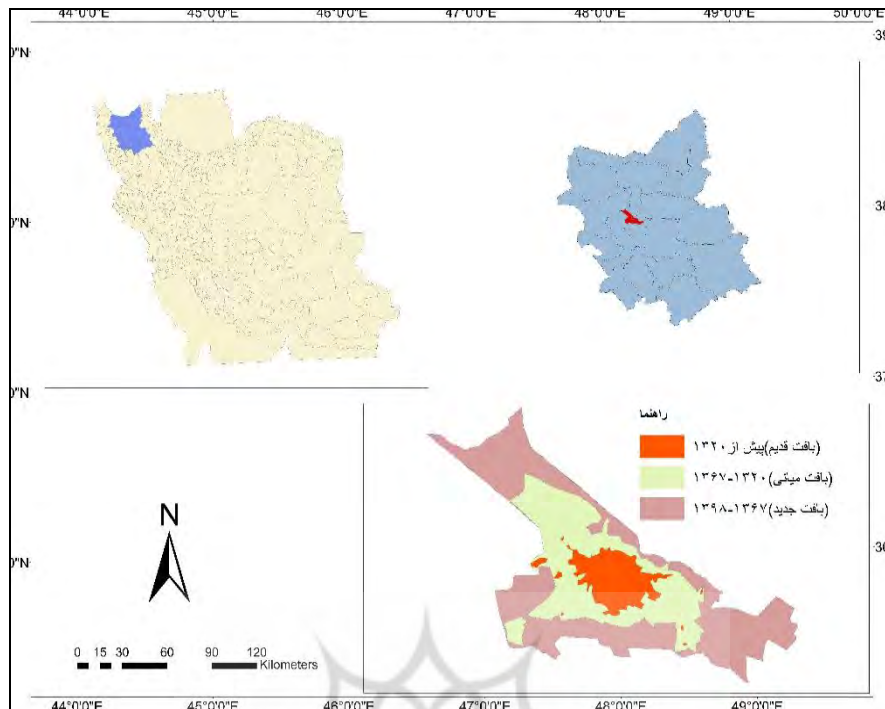
شهرستان تبریز در ۴۶ درجه و ۲۵ دقیقه طول شرقی و ۳۸ درجه و دو دقیقه عرض شمالی از نصف النهار گرینویچ در قلمرو میانی خطه آذربایجان واقع شده است. محدوده مورد مطالعه در این رساله بافت‌های قدیم و جدیدشهری کلانشهر تبریز می‌باشد. اگر چه تفکیک بافت‌های شهر با توجه به نیاز رشته‌های طراحی، معماری، شهرسازی و دیگر رشته‌های مربوط، متناسب با اهدافی خاص صورت می‌گیرد (ذاکر حقیقی و همکاران، ۱۳۸۷: ۸۰). در این پژوهش شاخص‌تطور تاریخی (بافت قدیم؛ ابنیه و فضایی که اغلب قبل از ۱۳۰۰ و ۱۳۲۰ هجری شمسی شکل گرفته‌اند، بافت میانی؛ اغلب در دوره زمانی بعد از سال ۱۳۲۰ می‌باشد و بافت جدید؛ عمدتاً محصول فعالیت‌های ساختمانی در دهه‌های حاضر است) (سلمانی مقدم و سمیعی، ۱۳۹۳: ۱) مورد توجه قرار گرفته است؛ به‌طوری‌که بر اساس نقشه توسعه ادواری کلانشهر تبریز (مهندسین مشاور زیست، ۱۳۸۵) سال‌های پیش از ۱۳۲۰ به عنوان بافت قدیم، سال‌های ۱۳۲۰-۱۳۶۷ به عنوان بافت میانی و سال‌های ۱۳۶۷-۱۳۹۸ به عنوان بافت جدید شناسایی شدند؛ و در نهایت بافت‌های قدیم و جدید مورد مطالعه قرار گرفته است. به‌طوری‌که تعداد ساکنین بافت قدیم (۶۵۱۲) و بافت جدید (۱۱۸۰۹) (سازمان برنامه و بودجه استان آذربایجان شرقی، ۱۳۹۸) می‌باشد (شکل ۱).

1 -lynott & etal

۲ - سازمان غیر حزبی که مردم را قادر می‌سازد تا در سن بلوغ زندگی خود را انتخاب کنند.

3 - onnom & etal

4- khon kaen

شکل (۱). نقشه راهنمای محدوده مورد مطالعه (ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۸)

داده و روش‌ها:

این تحقیق به لحاظ ماهیت از نوع کاربردی بوده و به حیث‌روش، توصیفی-تحلیلی است. ابزارسنجش در این پژوهش پرسشنامه بوده‌است که بر اساس بعد ذهنی-روانی زیست‌پذیری (میزان رضایت ساکنین از ابعادعینی) تدوین گردیده‌است. جامعه آماری پژوهش بر اساس دیدگاه تجربی بررسی کیفیت محیط شهری، ساکنین بافت‌های شهری قدیم و جدید می‌باشد که بر اساس جدول مورگان به تعداد ۱۵۵۸۶۹۳ نفر بوده‌است که با توجه به حجم جامعه و بر اساس جدول مورگان برابر با ۳۸۴ نفر می‌باشد، که به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای و با تخصیص متناسب به هر یک از محلات کم‌برخوردار، نیمه‌برخوردار و برخوردار به ترتیب ۳۹، ۷۰ و ۴۲ (نمونه در بافت قدیم) و ۱۰۰، ۷۱ و ۶۲ (نمونه در بافت جدید) اختصاص داده شده‌است (جدول شماره ۱). در راستای همگن بودن داده‌ها برای هر بافت، محلات در سه رده محلات کم‌برخوردار، نیمه‌برخوردار و برخوردار طبقه‌بندی شده (سازمان برنامه و بودجه استان آذربایجان شرقی، ۱۳۹۸) و محلات به صورت تصادفی ساده انتخاب و پرسشنامه‌ها توزیع گردید.

جدول (۱). محاسبه حجم نمونه

$N_1=6512$ (تعداد ساکنین بافت قدیم)	$N_2=11809$ (تعداد ساکنین بافت جدید)
بر اساس رابطه (۱)، رابطه تخصیص متناسب:	
$N_1 + N_2 + \dots + N_i = N$	
$6512 + 11809 = 18321$	
$W_1 = N_1 / N = 0.36$	

$W_2 = N_2/N = 0.64$ (حجم نمونه کل استفاده از جدول مورگان) $n = 384$ $n_1 = 0.36 \times 384 = 138$ $n_2 = 0.64 \times 384 = 246$	
$27 =$ تعداد کل محلات بافت جدید $13 =$ تعداد محلات برخوردار بافت جدید $13 \div 28 = 0.46 \times 246 = 113$ $8 =$ تعداد محلات نیمه برخوردار بافت جدید $8 \div 28 = 0.29 \times 246 = 71$ $7 =$ تعداد محلات کم برخوردار بافت جدید $7 \div 28 = 0.25 \times 246 = 62$	$47 =$ تعداد کل محلات بافت قدیم $9 =$ تعداد محلات برخوردار بافت قدیم $9 \div 47 = 0.19 \times 138 = 26$ $24 =$ تعداد محلات نیمه برخوردار بافت قدیم $24 \div 47 = 0.51 \times 138 = 70$ $14 =$ تعداد محلات کم برخوردار بافت قدیم $14 \div 47 = 0.30 \times 138 = 42$

(ماخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸)

همچنین پایایی ابزار اندازه‌گیری (پرسشنامه) با آزمون کرونباخ مورد بررسی قرار گرفته است؛ که این ضریب برابر با 0.913 به دست آمده که نشان می‌دهد ضریب پایایی در سطح قابل قبولی است. به منظور سنجش روایی پرسشنامه، قبل از توزیع، نظرات اساتید و تنی چند از محققان فعال و کارشناسان در مورد ساختار پرسشنامه و محتوای آن دریافت شد و اصلاحات لازم بر روی پرسشنامه اعمال گردیده و پرسشنامه بر اساس روش اعتبار محتوا دارای روایی است. همچنین پرسشنامه بر اساس پوشش کامل مبانی نظری تدوین گردیده تا اعتبار محتوایی آن مورد تایید قرار گیرد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از تحلیل واریانس چندمتغیری^۱ (مانوا) استفاده شده است. تحلیل واریانس- چندمتغیری در واقع گسترش تحلیل واریانس به موقعیت‌هایی است که در آنها بیش از یک متغیر وابسته وجود دارد (آدلاید و پکسمن^۲، ۲۰۰۱؛ ترجمه، هومن و عسگری، ۱۳۸۸). برای کاهش خطای نوع اول از تصحیح بن‌فرونی^۳ و به جای آلفای رسمی از آلفای تعدیل شده استفاده گردید. بدین ترتیب در پژوهش حاضر آلفای 0.05 بر تعداد متغیرهای وابسته تقسیم و سطح 0.0083 در نظر گرفته شد ($0.0083 = 0.05 / 6$). متغیرهای وابسته با یکدیگر ارتباط خطی و معنادار دارند و در عین حال مساله‌ی هم‌خطی چندگانه^۴ بین زوج متغیرها وجود ندارد و بدین ترتیب یکی از مفروضه‌های اصلی تحلیل واریانس چندمتغیری وجود دارد. از آنجایی که شاخص‌های زیست‌پذیری شهری به هم مربوط‌اند، میزان همبستگی این متغیرها با یکدیگر قابل توجه است. از این گذشته بر اساس بررسی‌های به عمل آمده، سایر شرایط همگنی ماتریس‌های واریانس- کوواریانس با آزمون باکس^۵، نرمال بودن تک‌متغیره‌ی توزیع متغیرها با آماره‌ی کولموگوروف^۶- اسمیرنوف^۷ و نرمال بودن چندمتغیره با نمودار پراکنش بین فاصله‌های ماه‌لانوویس و چندک‌های کای- اسکور نیز برقرار است.

1 - manova

2- adelaide & pexman

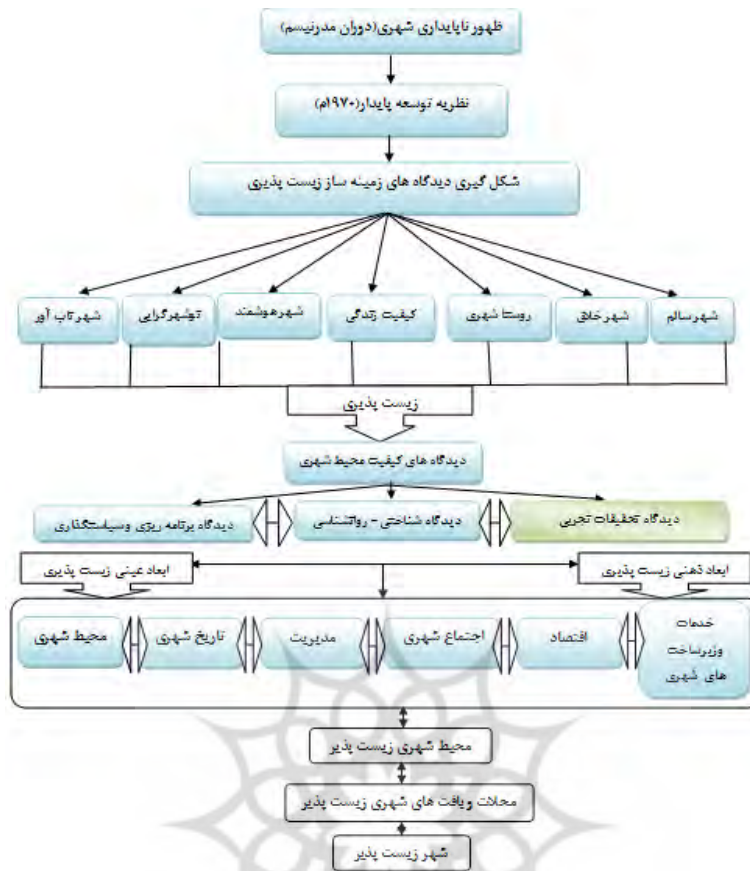
3- bonferrone correction

4- multiple collinearity

5- box test

6- kolmogorov

7- smirnov

شکل (۲). مدل مفهومی پژوهش

(ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

تجزیه و تحلیل داده ها

آمار توصیفی

با توجه به جدول شماره ۲ بیشترین فراوانی پاسخ‌دهندگان مربوط به مردان، رده‌سنی بین ۱۵ تا ۴۰ سال، تحصیلات زیردیپلم، متولدین - شهر تبریز، افراد متأهل، مدت سکونت در محله ۰-۱۰ سال و بعدخانوار ۴ نفره بوده است.

جدول (۲). مشخصات نمونه آماری

جنس	تعداد	درصد	محل تولد	تعداد	درصد	وضعیت تاهل	تعداد	در	تعداد خانوار	فراوانی	درصد
مرد	۲۰۴	۵۳/۱	تبریز	۲۸۴	۷۴	متاهل	۲۲۳	۶۰/۷	۱	۱۲	۳/۱
زن	۱۸۰	۴۶/۹	سایر	۱۰۰	۲۶	مجرد	۱۵۱	۳۹/۳	۲	۴۷	۱۲/۲
جمع	۳۸۴	۱۰۰	جمع	۳۸۴	۱۰۰	جمع	۳۸۴	۱۰۰	۳	۱۰۶	۲۷/۶
سن	فراوانی	درصد	مدت اقامت (سال)	فراوانی	درصد	تحصیلات	فراوانی	درصد	۴	۱۴۷	۳۸/۳
						زیر دیپلم	۱۳۰	۳۳/۹	۵	۵۴	۱۴/۱
۱۵ تا ۴۰ سال	۲۶۲	۶۸/۲	۲۰-۱۰	۸۶	۲۲/۴	دیپلم	۱۰۳	۲۶/۸	بزرگتر از ۵	۱۸	۴/۷
۴۱ تا ۶۳ سال	۱۰۱	۲۶/۳	۳۰-۲۰	۳۸	۹/۹	کارشناسی	۱۲۹	۳۳/۶	جمع	۳۸۴	۱۰۰
۶۴ سال به بالا	۲۱	۵/۵	۳۰ سال و بالا	۲۹	۷/۶	ارشد و بالاتر	۲۲	۵/۷	جمع کل ۳۸۴		
جمع	۳۸۴	۱۰۰	جمع	۳۸۴	۱۰۰	جمع	۳۸۴	۱۰۰			

(ماخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸)

آمار استنباطی

ارزیابی زیست‌پذیری بافت‌های قدیم و جدید شهر تبریز در ابعاد مختلف

جدول ۳ میانگین و انحراف استاندارد زیست‌پذیری شهری و شاخص‌های آن را به تفکیک نوع بافت نشان می‌دهد.

جدول (۳). میانگین و انحراف استاندارد شاخص‌های زیست‌پذیری شهری به تفکیک نوع بافت

بافت جدید		بافت قدیم		شاخص
انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	
۲۸/۰۳	۲۲۶/۴۳	۲۶/۵۴	۲۳۲/۷۳	زیست‌پذیری شهری
۱۶/۹۱	۱۰۴/۰۳	۱۶/۱۶	۱۰۷/۸۹	خدمات شهری
۷/۲۷	۵۷/۳۸	۷/۸۹	۶۰/۲۴	اجتماع شهری
۵/۴۴	۳۶/۹۶	۴/۹۹	۳۴/۵۱	محیط شهری
۲/۳۲	۶/۳۵	۲/۴۰	۶/۸۲	تاریخ شهری
۲/۶۹	۱۱/۹۹	۲/۳۶	۱۱/۹۹	اقتصاد شهری
۲/۱۴	۹/۷۳	۲/۶۲	۱۱/۲۸	مدیریت شهری

(ماخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸)

با توجه به نتایج این جدول مشاهده می‌شود که میانگین زیست‌پذیری شهری و برخی شاخص‌های آن شامل خدمات‌وزیرساخت‌های شهری، اجتماع شهری، تاریخ شهری و مدیریت شهری در محلات بافت قدیم بیشتر از بافت جدید است. ولی میانگین شاخص محیط شهری در محلات بافت قدیم کمتر از بافت جدید است. لازم به توضیح است که میانگین شاخص اقتصاد شهری در هر دو بافت یکسان است.

آزمون فرض (تحلیل واریانس چندمتغیری (مانوا)^۱)

فرضیه‌ی تحقیق بیان می‌کند که «شاخص‌های زیست‌پذیری شهری در محلات بافت قدیم و جدید شهر تبریز متفاوت است». برای آزمون این فرضیه از روش تحلیل واریانس چند متغیری استفاده شده است. به این منظور، ابتدا مهمترین مفروضه‌های این روش که شامل نرمال بودن تک متغیری و چندمتغیری، عدم وجود همخطی و همسانی ماتریس واریانس- کوواریانس است مورد بررسی قرار می‌گیرند.

بررسی مفروضه‌ی نرمال بودن تک متغیری

برای بررسی نرمال بودن شاخص‌های زیست‌پذیری شهری شامل خدمات‌وزیرساخت‌های شهری، اجتماع شهری، محیط شهری، تاریخ- شهری، اقتصاد شهری و مدیریت شهری به تفکیک بافت قدیم و جدید از آزمون کولموگوروف- اسمیرنوف استفاده می‌کنیم. نتایج این آزمون در جدول ۴ آمده است.

جدول (۴). نتایج آزمون کولموگوروف- اسمیرنوف برای شاخص‌های زیست‌پذیری شهری

بافت جدید		بافت قدیم		شاخص
Sig	آماره Z	Sig	آماره Z	
۰/۲۶۶	۱/۰۰۴	۰/۱۸۱	۱/۰۹۶	خدمات شهری
۰/۲۳۴	۱/۰۳۶	۰/۵۴۱	۰/۸۰۲	اجتماع شهری
۰/۵۳۹	۰/۸۰۳	۰/۱۳۵	۱/۱۶۰	محیط شهری
۰/۳۸۸	۰/۹۰۳	۰/۱۴۹	۱/۱۳۹	تاریخ شهری
۰/۰۶۳	۱/۳۹۳	۰/۲۱۹	۱/۰۵۲	اقتصاد شهری
۰/۳۹۴	۰/۸۹۹	۰/۱۲۵	۱/۱۶۷	مدیریت شهری

(ماخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸)

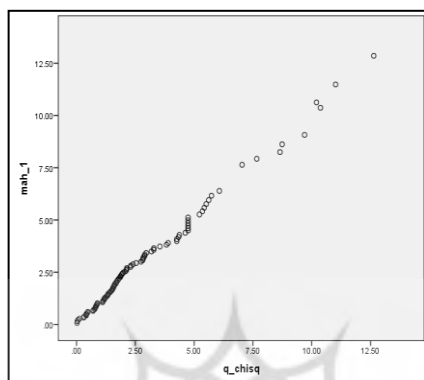
با توجه به مقادیر این جدول مشاهده می‌شود که مقدار احتمال (Sig) آماره‌ی کولموگوروف- اسمیرنوف برای شاخص‌های خدمات و- زیرساخت‌های شهری، اجتماع شهری، محیط شهری، تاریخ شهری، اقتصاد شهری و مدیریت شهری در بافت قدیم به ترتیب برابر ۰/۱۸۱، ۰/۵۴۱، ۰/۱۳۵، ۰/۱۴۹، ۰/۲۱۹ و ۰/۱۲۵ و در بافت جدید به ترتیب برابر ۰/۲۶۶، ۰/۲۳۴، ۰/۵۳۹، ۰/۳۸۸، ۰/۰۶۳ و ۰/۳۹۴ است. چون این مقادیر بزرگتر از ۰/۰۵ هستند؛ لذا نرمال بودن این متغیرها برای بافت‌های قدیم و جدید در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ پذیرفته می‌شود. در نتیجه مفروضه‌ی نرمال بودن تک متغیری برقرار است.

بررسی مفروضه‌ی نرمال بودن چندمتغیری

برای بررسی نرمال بودن چندمتغیری، ابتدا فاصله‌های ماه‌الانویس را برای هر شاخص حساب کرده و سپس آن‌ها را مرتب می‌کنیم. لازم به توضیح است که فاصله‌ی ماه‌الانویس، فاصله‌ی یک مورد خاص از مرکز ثقل بقیه‌ی موردها می‌باشد. محل مرکز ثقل نقطه‌ای است که از طریق میانگین همه متغیرها ایجاد می‌شود (Tabakhnick & Fidel, 2007:70). این تحلیل، شاخص‌هایی که الگوی غیرعادی از نمره‌ها را در شش متغیر وابسته دارند مشخص خواهد کرد. حال نمودار پراکنش این مقادیر را در مقابل چندک‌های توزیع

کای-اسکور رسم می‌کنیم. اگر رفتار این نمودار به صورت خطی و با شیب مثبت بود نتیجه می‌گیریم که توزیع متغیرها نرمال چندمتغیره است. نمودار فوق برای شاخص‌های زیست‌پذیری شهری شامل خدمات‌وزیرساخت‌های شهری، اجتماع شهری، محیط شهری، تاریخ شهری، اقتصاد شهری و مدیریت شهری به صورت نمودار ۲ است. با توجه به این نمودار مشاهده می‌شود که رفتار نمودار پراکنش بین فاصله‌های-ماهانویس و چندک‌های کای-اسکور تقریباً خطی و با شیب مثبت است. در نتیجه فرضیه نرمال چندمتغیری بودن متغیرها در بررسی فرضیه دوم پذیرفته می‌شود.

شکل (۲) نمودار پراکنش بین فاصله‌های ماهانویس و چندک‌های کای-اسکور برای شاخص‌های زیست‌پذیری شهری

(یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸)

بررسی مفروضه‌ی عدم وجود همخطی

مانوا^۱ زمانی بهتر عمل می‌کند که متغیرهای وابسته همبستگی شدیدی با هم نداشته باشند. هنگامی که متغیرهای وابسته همبستگی بالایی با همدیگر داشته باشند، این حاکی از چند همخطی می‌باشد. این مشکل هنگامی اتفاق می‌افتد که یکی از متغیرهای ما ترکیب خطی از متغیرهای دیگر باشد. این مفروضه همچنین به تک خطی نیز اشاره دارد و می‌توان از طریق شناخت متغیرها و این که نمره‌ها چگونه به دست آمده‌اند از آن اجتناب کرد. در حالی که روش‌های نسبتاً پیچیده‌ای برای بررسی همخطی وجود دارد؛ ساده‌ترین روش، بررسی شدت همبستگی‌های بین متغیرهای وابسته است. همبستگی‌های بالای ۰/۸ دلیلی بر آن می‌باشند که بین برخی متغیرها همخطی وجود دارد. اگر چنین متغیرهایی وجود داشت، لازم است حذف یکی از این جفت متغیرهای وابسته که قویا به هم مرتبط هستند را در نظر داشته باشید، یا این که آنها را باهم ترکیب کنید تا یک متغیر و اندازه‌ی واحدی به وجود آید. با توجه به نتایج بررسی مفروضه-ی نرمال بودن چندمتغیری، چون توزیع همی مؤلفه‌ها نرمال است؛ لذا برای بررسی رابطه‌ی بین متغیرهای وابسته از ضریب همبستگی-پیرسون استفاده می‌شود. نتایج این ضریب همبستگی در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵- ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرها

متغیرها	خدمات شهری	اجتماع شهری	محیط شهری	تاریخ شهری	اقتصاد شهری	مدیریت شهری
خدمات شهری	۱					
اجتماع شهری	۰/۴۷۱	۱				
محیط شهری	۰/۳۸۱	۰/۲۴۶	۱			
تاریخ شهری	۰/۰۸۵	۰/۰۴۶	۰/۰۷۲	۱		
اقتصاد شهری	۰/۲۸۹	۰/۲۶۴	۰/۳۲۳	۰/۱۸۸	۱	
مدیریت شهری	۰/۱۳۴	۰/۲۰۷	۰/۲۹۴	۰/۱۳۸	۰/۳۳۸	۱

(ماخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸)

با توجه به این جدول مشاهده می‌شود که شاخص‌های زیست‌پذیری شهری شامل خدمات‌وزیرساخت‌های شهری، اجتماع شهری، محیط شهری، تاریخ شهری، اقتصاد شهری و مدیریت شهری همبستگی شدیدی (همبستگی بالای ۰/۸) با همدیگر ندارند. در نتیجه مفروضه عدم وجود همخطی بین این متغیرها برقرار می‌باشد.

بررسی مفروضه‌ی یکسانی ماتریس واریانس - کوواریانس

برای بررسی این مفروضه از آزمون M باکس برای یکسانی ماتریس کوواریانس استفاده می‌شود. نتیجه‌ی این آزمون در جدول ۶ آمده است.

جدول (۶). نتایج آزمون M باکس در بررسی فرضیه دوم

M باکس	آماره‌ی F	مقدار احتمال (Sig)
۱۶/۰۲۵	۲/۹۸۱	۰/۰۲۱

(ماخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸)

با توجه به جدول فوق، چون مقدار احتمال (۰/۰۲۱) بزرگتر از ۰/۰۰۱ است؛ بنابراین از این مفروضه تخطی نکرده‌ایم Tabakhnick (& Fidel, 2007: 60).

حال چون مفروضه‌های تحلیل واریانس چندمتغیری (مانوا) برقرار است. لذا می‌توانیم از این روش جهت آزمون فرضیه‌ی تحقیق استفاده کنیم. نتیجه‌ی این آزمون در جدول ۷ آمده است.

جدول ۷- آزمون‌های چندمتغیری برای بررسی فرضیه‌ی دوم

اثر	مقدار اثر پیلایی	آماره F	درجه آزادی فرض	درجه آزادی خطا	مقدار احتمال
عرض از مبدا	۰/۹۸۹	۵۶۶۷/۱۳	۶	۳۷۷	۰/۰۰۰
گروه (بافت)	۰/۲۸۶	۲۵/۱۴	۶	۳۷۷	۰/۰۰۰

(ماخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸)

این جدول نشان می‌دهد که آیا از نظر آماری تفاوت معنی‌داری در بین گروه‌ها (بافت جدید و قدیم) در ترکیب خطی متغیرهای خدمات و- زیرساخت‌های شهری، اجتماع شهری، محیط شهری، تاریخ شهری، اقتصاد شهری و مدیریت شهری وجود دارد یا نه. آماره‌های مختلفی برای انتخاب وجود دارد از جمله لامبدای ویلکز، اثرهتلینگ و اثر پیلاپی. متداولترین آماره‌ای که گزارش می‌شود لامبدای ویلکز است. با این حال، اگر داده‌ها دارای مشکلاتی از قبیل اندازه نمونه کم، ارزش‌های نابرابر n و تخطی از مفروضه‌ها باشند، اثر پیلاپی مقاوم‌تر است. (Tabaknick & Fidel, 2007: 252). در موقعیت‌هایی که تنها دو گروه وجود دارد، مقدار آماره‌ی F برای هر سه روش یکسان است. در تحقیق حاضر اثر پیلاپی گزارش شده است. با توجه به اینکه مقدار احتمال مربوط به اثر پیلاپی در سطر گروه (بافت) برابر $0/000$ بوده و این مقدار کوچکتر از $0/05$ است؛ بنابراین در سطح معنی‌داری $0/05$ می‌توان نتیجه گرفت که «زیست‌پذیری شهری» بر اساس بافت قدیم و جدید متفاوت است. در نتیجه، فرضیه‌ی تحقیق تایید می‌شود. همچنین با توجه به جدول آمار توصیفی (جدول ۳) مشاهده می‌شود که میانگین زیست‌پذیری شهری در بافت قدیم بیشتر از بافت جدید است. در نتیجه، سطح زیست‌پذیری شهری در محلات بافت قدیم بهتر از بافت جدید است.

حال می‌خواهیم بدانیم که آیا همه‌ی شاخص‌های زیست‌پذیری در بافت قدیم و جدید متفاوت هستند یا نه؟ اطلاعات مورد نیاز از نتایج نرم‌افزار SPSS مربوط به این سوال در جدول ۸ آمده است.

جدول (۸). آزمون‌های اثرات بین گروهی برای بررسی فرضیه‌ی تحقیق

منبع	متغیرهای وابسته	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	F	Sig
گروه (بافت)	خدمات شهری	۱۳۱۹/۱۶	۱	۱۳۱۹/۱۶	۳/۷۹۲	۰/۰۵۲
	اجتماع شهری	۷۲۳/۶۸	۱	۷۲۳/۶۸	۱۳/۷۶۱	۰/۰۰۰
	محیط شهری	۵۲۶/۶۸	۱	۵۲۶/۶۸	۱۹/۹۳۸	۰/۰۰۰
	تاریخ شهری	۱۹/۸۱	۱	۱۹/۸۱	۳/۵۹۶	۰/۰۵۹
	اقتصاد شهری	۰/۰۰۰۰۷	۱	۰/۰۰۰۰۷	۰/۰۰۱	۰/۹۹۷
	مدیریت شهری	۲۱۱/۷۷	۱	۲۱۱/۷۷	۴۷/۵۷۶	۰/۰۰۰

(ماخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸)

بر اساس تحلیل‌های جداگانه در این جدول مشاهده می‌کنیم، یک سطح آلفای بالاتر را برای کاهش احتمال خطای نوع اول (یعنی یافتن نتایج معنی‌دار هنگامی که واقعا چنین تفاوتی وجود ندارد) انتخاب می‌کنیم. رایج‌ترین راه انجام چنین کاری استفاده از تعدیل بن-فرونی است. در ساده‌ترین شکل، این شامل تقسیم سطح آلفای اصلی خودمان ($0/05$) به تعداد تحلیل‌هایی است که شما تمایل به انجام آن دارید (Tabaknick & Fidel, 2007: 270). در این مورد ما شش متغیر وابسته برای بررسی داریم، بنابراین $0/05$ را بر ۶ تقسیم خواهیم کرد تا سطح آلفای جدید ($0/008$) به دست آید. هنگامی که مقدار Sig کمتر از $0/008$ باشد نتایج را معنی‌دار در نظر خواهیم گرفت. همان‌طور که جدول ۸ نشان می‌دهد، شاخص‌های اجتماع شهری (با $F = 13/761$ و $P < 0/0003$)، محیط شهری (با $F = 19/938$ و $P < 0/000$) و مدیریت شهری (با $F = 47/576$ و $P < 0/000$) در محلات بافت قدیم و جدید شهر تبریز تفاوت معنی‌داری دارد و با توجه به جدول آمار توصیفی ۳ که میانگین شاخص‌های اجتماع شهری و مدیریت شهری در بافت قدیم بیشتر از بافت جدید است مشخص می‌شود که وضعیت این شاخص‌ها در محلات بافت قدیم بهتر از بافت جدید است. اما چون میانگین شاخص محیط شهری در بافت جدید بزرگتر از

بافت قدیم است؛ لذا وضعیت این شاخص در محلات بافت جدید بهتر از بافت قدیم است. همچنین جدول ۸ نشان می‌دهد که شاخص‌های خدمات‌وزیرساخت‌های شهری، تاریخ‌شهری و اقتصادشهری در محلات بافت قدیم و جدید شهر تبریز تفاوت معنی‌داری ندارد؛ زیرا مقدار سطح معنی‌داری آن‌ها (P) بزرگتر از ۰/۰۰۸۳ است.

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس اعتقاد وین‌هون این که دقیقاً چه اجتماعی زیست‌پذیرتر است؟ کاملاً روشن نیست، و مردم در اجتماعاتی که نیازهایشان بهتر برآورده گردد شادتر و راضی‌تر هستند. در این راستا با توجه به مساله عدم توجه به زیست‌پذیری بافت‌های شهری و گسترش روز-افزون شهرنشینی، ارتقاء سطح زیست‌پذیری کلانشهر تبریز نیازمند بررسی وضع موجود در بافت‌های شهری می‌باشد؛ این تحقیق سعی کرده با بررسی بافت‌های شهری به عنوان پایه و اساس توسعه شهری، بینش و شناختی جدید از ماهیت زیست‌پذیری بافت‌های شهری کلانشهر تبریز ارائه نماید که موجب تشخیص اولویتهای اقدام جهت زیست‌پذیر کردن و در نهایت سرزندگی این بافت‌ها در فضای تصمیم شود.

نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد به‌طور کلی زیست‌پذیری در بافت‌های شهر تبریز از حدمتوسط پایین‌تر بوده به‌طوری‌که بررسی تحلیل-های صورت گرفته در خصوص بررسی وضع موجود زیست‌پذیری شهر تبریز در ابعاد مختلف نشان می‌دهد به‌طور کلی میانگین به دست آمده در تمامی ابعاد (خدمات‌وزیرساخت‌های شهری، محیط‌شهری، اقتصادشهری، مدیریت شهری، تاریخ‌شهری و اجتماع شهری) از حد متوسط پایین‌تر بوده که این یافته با یافته‌های تحقیق رشیدی و همکاران (۱۳۹۵) که زیست‌پذیری منطقه کلانشهر تبریز را در مقایسه با اسکو، آذرشهر، بستان‌آباد، تبریز، شبستر و هریس در حدمتوسط ارزیابی کرده‌اند همسویی دارد. این یافته بیانگر این است که این کلانشهر در آینده اگر با همین روال کنونی اداره شود و مدیران و شهروندان نسبت به شهر خود بی‌تفاوت باشند و اقدام به تقویت کاستی‌ها در وضع موجود ننمایند، این شهر در آینده هرگز به سوی پایداری و توسعه پایدار نخواهد رفت.

مطابق ارزیابی صورت گرفته بر اساس تحلیل واریانس چندمتغیره در بین بافت‌های قدیم و جدید کلانشهر تبریز از لحاظ زیست‌پذیری تفاوت فاحشی ملاحظه می‌گردد. به‌طوری‌که زیست‌پذیری بافت قدیم بر اساس نتایج جدول ۳ به دلیل کسب میانگین رتبه بیشتر از شاخص‌های خدمات‌وزیرساخت‌های شهری، اجتماع شهری، تاریخ‌شهری، اقتصادشهری و مدیریت شهری در محلات بافت قدیم بیشتر از بافت جدید بوده است؛ که این یافته با یافته‌های دلیر و همکاران (۱۳۸۸) که بر اساس شاخص‌های دسترسی به مراکز آموزشی، بهداشتی، مراکز خرید روزانه، مراکز خرید هفتگی، فضای سبز، مراکز تفریحی و ورزشی، مرکز شهر و حمل‌ونقل عمومی میزان رضایت مردم از بافت جدید را در سطح پایین ارزیابی نموده‌اند همسویی دارد.

با توجه به نتایج پژوهش پیشنهاد می‌گردد در راستای زیست‌پذیر کردن بافت جدید باید شاخص‌های اجتماع شهری (هویت و حس تعلق به مکان، تعامل و ارتباط با مردم و امنیت) و مدیریت شهری (اعتماد، مشارکت و رضایت) که تفاوت معنی‌داری با بافت قدیم دارد بیشتر مورد توجه مسولان و مدیران شهری قرار گیرد و در راستای زیست‌پذیرتر کردن بافت قدیم بعد محیط‌شهری (آلودگی و فضاهای-عمومی) که رتبه کمتری را نسبت به بافت جدید کسب نموده باید مورد توجه مدیران شهری قرار گیرد؛ به گونه‌ای که برنامه‌ریزی مناسب جهت تخصیص منابع و رسیدن به زیست‌پذیری در این بافت‌ها باید بر محور شاخص‌هایی باشد که در سطوح پایین قرار گرفته‌اند، تا از این طریق بتوان با به‌کارگیری نیروها و پتانسیل‌های موجود به توسعه‌ای همه‌جانبه که سعادت و رفاه تمامی شهروندان را به دنبال داشته باشد؛ دست یابیم.

منابع

- آدلاید، آ. ام. نیکل و پکسمن، پنی، ام (۱۹۹۹)، راهنمای عملی تهیه و نمایش جدولهای آماری در پژوهش رفتاری (ترجمه: حیدر علی هومن و علی عسگری (۱۳۸۸)، تهران: سمت.
- ۵ بندر آباد، علیرضا، (۱۳۹۰)، *شهر زیست‌پذیر از مبانی تا معانی*، چاپ اول، تهران، انتشارات آذرخش.
- ۰ حبیبی، محسن، (۱۳۷۹)، جامعه مدنی و حیات شهری، مجله هنرهای زیبا، شماره ۳.
- ۰ حسین زاده دلیر، کریم. قربانی، رسول و شکر فیروزجاه، پری (۱۳۸۸)، تحلیل و ارزیابی کیفی سنجه های پایداری شهری در شهر تبریز، مطالعات و پژوهشهای شهری و منطقه ای سال اول، شماره دوم، پاییز، صفحات ۱۸-۱.
- ۰ ذاکر حقیقی، کیانوش. ماجدی، حمید و حبیب، فرح (۱۳۸۷)، تدوین شاخص‌های مؤثر بر گونه شناسی بافت شهری، نشریه هویت شهر شماره ۷.
- رشیدی ابراهیم حصار، اصغر. موحد، علی. تولایی، سیمین و موسوی، میرنجف، (۱۳۹۵)، تحلیل فضایی منطقه کلانشهری تبریز با رویکرد زیست‌پذیری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر، فصلنامه علمی-پژوهشی فضای جغرافیایی، سال شانزدهم، شماره ۵۴، صفحات ۱۷۶-۱۵۵.
- ۰ زمانی، اصغر و مصطفایی، هیرش (۱۳۹۷)، سنجش و پهنه بندی کیفیت محیط مناطق شهری در بافت میانی مناطق شهری، با استفاده از مدل AHP و شاخص همپوشانی وزنی، (مطالعه موردی: بافت میانی شهر تبریز)، نشریه علمی - پژوهشی جغرافیا و برنامه ریزی، سال ۲۲، شماره ۴۶، تابستان، صفحات ۱-۱۸.
- سازمان برنامه و بودجه استان آذربایجان شرقی، ۱۳۹۸.
- / ساسان پور، فرزانه. تولایی، سیمین و جعفری اسد آبادی، حمزه (۱۳۹۴)، سنجش و ارزیابی زیست‌پذیری شهری در مناطق بیست و دو گانه کلانشهر تهران، فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای، سال پنجم، شماره ۱۸، صفحات ۲۷-۴۲.
- ۰ ساسان پور، فرزانه. علیزاده، سارا و اعرابی مقدم، حوریه، (۱۳۹۷)، قابلیت سنجی زیست‌پذیری مناطق شهری ارومیه با مدل RALSPI، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی سال هجدهم، شماره ۴۸، صفحات ۲۴۱-۲۵۸.
- ۰ سلمانی مقدم، محمد و سمیعی، داود (۱۳۹۳)، شناسایی و تعیین انواع بافت‌های شهری در شهر سبزوار، دانشگاه حکیم سبزواری، ششمین کنفرانس ملی برنامه ریزی و مدیریت با رویکرد شهر اسلامی، مشهد مقدس.
- ۰ سلیمانی مهرنجانی، محمد. تولایی، سیمین. رفیعیان، مجتبی و زنگنه، احمد، (۱۳۹۵)، زیست‌پذیری شهری: مفهوم، اصول، ابعاد و شاخص‌ها، پژوهش‌های جغرافیایی برنامه ریزی شهری، دوره ۴، شماره ۱، صفحات ۲۷-۵۰.
- سیف‌الدینی، فرانک، (۱۳۸۱)، *مبانی برنامه ریزی شهری*، چاپ اول، انتشارات آبیژ، تهران، صفحه ۱۵۶.
- ۰ شاهی آقبلاغی، عارف. زنگنه، یعقوب. خدابنده لو، حسن و درودینیا، عباس، (۱۳۹۵)، سنجش شاخصهای کیفیت محیط شهری (مطالعه ی موردی: مسکن مهر شهر سبزوار)، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، دوره هفتم، شماره ۵، زمستان، صفحات ۵۴-۷۲.
- ۰ علی اکبری، اسماعیل و اکبری، مجید، (۱۳۹۶)، مدل‌سازی ساختاری - تفسیری عوامل مؤثر بر زیست‌پذیری کلانشهر تهران، مجله برنامه ریزی و آمایش فضا، دوره بیست و یکم، شماره ۱.

- 0 علیچانی، بهلول، (۱۳۹۵)، تحلیل فضایی، نشریه تحلیل فضایی مخاطرات محیطی، سال دوم، شماره ۳، صفحات ۱-۱۴.
- 0 مهندسین مشاور زیستا، (۱۳۸۵)، طرح تفصیلی شهر تبریز، سازمان شهرداری تبریز.
- 0 نوروزی مصطفی، مشکینی، ابوالفضل و پورطاهری، مهدی، (۱۳۹۸)، تحلیل شاخص‌های ذهنی کیفیت محیط در بافت‌های فرسوده شهری (مطالعه موردی: محله آبکوه مشهد)، نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی، دوره ۲۳، شماره ۷۰، شماره پیاپی ۲۳، صفحه ۱-۲۰.
- 0 وزارت مسکن و شهرسازی (۱۳۸۴)، راهنمای شناسایی و مداخله در بافت‌های فرسوده، مصوب شورای عالی شهر سازی و معماری ایران، معاونت شهر سازی و معماری دبیر خانه شورای عالی شهر سازی و معماری ایران؛ خراسان رضوی، طرح تفصیلی شهر سبزوار، گزارش مرحله اول.
- ویتیک، آرنولد، (۱۳۸۵)، مبانی زیبایی‌شناسی در محیط شهری، ترجمه: جواد مهدی زاده، پاییز وزمستان، شماره ۱۷ و ۱۸، صفحات ۲۸-۳۹.

AARP, (2018), *livably communities: An Evaluation Guid*, public policy instituty, Washington.

Aulia, DwiraNirfalini, (2016), *A Framework for Exploring Livable Community in Residential Environment. Case Study: Public Housing in Medan, Indonesia*, Social and Behavioral Sciences, 336 – 343.

Aluri, Jahnavi, (2017), *Livability Index*, from Columbia University GSAPP, Prepared for Manhattan Community Board.

Cedar Hill muni ci pality (2008), *city of cedar Hill comprehensives plan 2008 chapter 5: livability*, pp. 5-1 to 5-20.

Evans, P (ed) (2002) , *Livable Cities? “Urban S.ruggles for Livelihood and Sustainability University of California Press Ltd”*: USA, pp.: 2-30.

Kashef, Mohamad (2016), *Urban livability across disciplinary and professional boundaries*, Kathmandu University Journal of Science, Engineering and Technology, 3(2), 35-48.

Larice, Michael, (2005), *Great Neiborhoods: The Livability and morphology of High density neighborhoods in Urban North America*, Doctor of Philosophy in City and Regional Planning, UNIVERSITY OF CALIFORNIA, BERKELEY, Professor Michael Southworth
 Lau leby jasmine & Hashim, Ahmad Hariza, (2010), *Liveability dimensions and attributes: their relative importan the eyes of neighbourhod resid dents*, journal of construchion in developing countries.

Lynott, Jana. Harrell, Rodney. Guzman, Shannon and Gudzin, Brad, (2018), *The Livability Index: Transforming Communities for All Ages*, AARP Public Policy Institute.

Mc Nutry, R. H. and C. page. Eds ,(1994), *state American community Washington DC: parteners of livable communities (PLC)*.

Norris, Tyler and M. Pittman ,2000, “the health community’s movement and the coalition for heal their cities and communities”, public health reports 115: 118-124.

Onnom, Worawej. Tripathi ,Nitin . Nitivattananon, Vilas & Ninsawat ,Sarawut, (2018), *Development of a Liveable City Index (LCI) Using Multi Criteria Geospatial Modelling for Medium Class Cities in Developing Countries*.

Pacione, Michael (1986), Quality of life in Glasgow: An applied geographical analysis. *Environment and Planning A*, 18(11), 1499–1520.

Pacione, Michael (2003), Quality-of-life research in urban geography. *Urban Geography*, 24(4), 314,339.

Pacione, Michael, (2005), Quality-of-life research in urban geography. *Urban Geography*, 24(4), 314–339.

Perogordo Madrid, Daniel ,2007,: “the Silesia mega polis, European spatial planning.

Radcliff, B., 2001, Politics, markets and lifesatis faction: the Political economy of human happiness, *American Political science Review*.

Timmer, V & Nola, K. S (2005), "The World urban forum 2006 Vancouver working group discussion Paper", International Centre for Sustainable Cities, washington.

van Poll, R, (1997), The perceived quality of the urban residential environment. A Multi-attribute evaluation. Ph-thesis, Groningen: University of Groningen.

